© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

ТАРИХИЙ БИНОЛАРНИ ЗАМОНАВИЙ ФУНКЦИЯГА МОСЛАШТИРИШДА КОНСТРУКТИВ ХАВФСИЗЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ

S.Hojiyeva
Buxoro davlat texnika universiteti
“Qurilish muhandisligi” kafedrasi
M24-24QM magistranti

Аннотация Ушбу мақолада тарихий бино ва иншоотларни замонавий функционал мақсадларга мослаштириш жараёнида уларнинг конструктив ишончлилиги ва эксплуатацион хавфсизлигини таъминлаш масалалари тадқиқ этилади. Тарихий биноларни қайта функционаллаштиришда мавжуд юк кўтарувчи конструкцияларни сақлаш. Тадқиқотда пойдевор, юк кўтарувчи деворлар, арка ва гумбазлар, ёпма ҳамда том конструкцияларининг ҳолатини комплекс баҳолаш зарурлиги асосланади. Бухоро шаҳрининг тарихий муҳитида жойлашган бинолар мисолида замонавий функция билан тарихий конструктив тизим ўртасидаги мувофиқликни таъминлашга қаратилган ёндашув таклиф этилади.

Аннотация В статье рассматриваются вопросы обеспечения конструктивной надежности и эксплуатационной безопасности исторических зданий и сооружений в процессе их адаптации к современному функциональному назначению, а также сохранения существующих несущих конструкций при смене функции таких зданий. Обосновывается необходимость комплексной оценки состояния фундаментов, несущих стен, сводов и куполов, облицовки и конструкций кровли. На примере зданий, расположенных в исторической среде города Бухары, предлагается подход, направленный на обеспечение совместимости современных функций с исторической конструктивной системой.

Abstract This article examines the issues of ensuring the structural reliability and operational safety of historical buildings and structures in the process of adapting them to modern functional purposes. Preservation of existing load-bearing structures during the re-functionalization of historical buildings. The study substantiates the need for a comprehensive assessment of the condition of the foundation, load-bearing walls, arches and domes, cladding and roof structures. An approach aimed at ensuring the compatibility of modern functions with the historical constructive system is proposed on the example of buildings located in the historical environment of the city of Bukhara.

Калит сўзлар: тарихий бино, қурилиш конструкциялари, конструктив хавфсизлик, техник ҳолат, реконструкция, мослаштириш, юк кўтарувчи девор, пойдевор, сейсмик таъсир, мустаҳкамлаш.

Ключевые слова: историческое здание, строительные конструкции, конструктивная безопасность, техническое состояние, реконструкция, регулировка, несущая стена, фундамент, сейсмическое воздействие, укрепление.

Key words: historical building, building structures, structural safety, technical condition, reconstruction, adjustment, load-bearing wall, foundation, seismic effect, strengthening.

КИРИШ

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

Бухоро шаҳри Ўзбекистоннинг тарихий-меъморий мероси юқори даражада сақланган шаҳарларидан бири ҳисобланади. Тарихий биноларни сақлаб қолиш билан бир вақтда улардан замонавий ижтимоий, туристик ва хизмат кўрсатиш функцияларида фойдаланиш имкониятларини ошириш бугунги кунда муҳим вазифалардан биридир. Бунда биноларнинг меъморий қиёфасини сақлаш билан бир қаторда уларнинг конструктив ишончлилиги ва хавфсиз эксплуатациясини таъминлаш талаб этилади.

Бухоро шаҳрининг бош режасига оид 2026 йилги норматив ҳужжатда тарихий ҳудудларда реконструкция ва мустаҳкамлаш ишларини белгиланган талабларга қатъий амал қилган ҳолда бажариш зарурлиги кўрсатилган.

“Қурилиш конструкциялари, бино ва иншоотлар” ихтисослиги доирасида бино ва иншоотларнинг конструктив ечимлари, пойдеворлари, юк кўтарувчи элементлари, ташқи таъсирлар ва сейсмик таъсирларга чидамлилиги муҳим тадқиқот йўналишларини ташкил этади.

Шу сабабли тарихий биноларни замонавий функцияга мослаштириш жараёнини фақат архитектура ва дизайн масаласи сифатида эмас, балки конструктив-техник масала сифатида ҳам ўрганиш зарур. Тадқиқотнинг мақсади тарихий бино ва иншоотларни замонавий функцияга мослаштиришда уларнинг мавжуд конструктив тизимини сақлаш, техник ҳолатини баҳолаш ва янги эксплуатацион шароитда конструктив хавфсизлигини таъминлашга қаратилган ёндашувни ишлаб чиқишдан иборат.

Тарихий биноларни замонавий фойдаланишга мослаштиришдан олдин уларнинг конструктив ҳолатини комплекс ўрганиш зарур. Бунда визуал кўрик, мавжуд техник ҳужжатларни таҳлил қилиш, конструкцияларнинг геометрик ҳолатини аниқлаш ва зарур ҳолларда инструментал текширувлардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Бинонинг асосий конструктив элементлари сифатида пойдевор, ташқи ва ички юк кўтарувчи деворлар, устунлар, аркалар, гумбазлар, ёпмалар ва том конструкциялари кўриб чиқилади.

Пойдеворлардаги чўкишлар ва деформациялар юқорида жойлашган девор ва бошқа конструкцияларда қўшимча кучланишлар пайдо бўлишига сабаб бўлиши мумкин. Шунинг учун пойдеворнинг техник ҳолатини баҳолаш реконструкциядан олдинги асосий босқичлардан бири ҳисобланади.

Юк кўтарувчи деворларни баҳолашда уларнинг материали, қалинлиги, конструктив схемадаги вазифаси, мавжуд ёриқлар, намлик таъсири ва деформация ҳолати ҳисобга олиниши лозим.

Замонавий функционаллаштириш жараёнида бинонинг эксплуатация интенсивлиги ўзгаради. Масалан, тарихий мадраса биносини меҳмонхона функциясига мослаштиришда одамлар сони, мебел ва жиҳозлар, санитар-техник қурилмалар ҳамда муҳандислик коммуникациялари сони ортиши мумкин. Бу эса мавжуд конструкцияларга таъсир қилувчи юкламалар таркиби ва тақсимланишининг ўзгаришига олиб келади.

Шу сабабли янги функционал режалаштириш мавжуд конструктив схема билан мувофиқлаштирилиши керак. Юк кўтарувчи деворларни асоссиз бузиш, янги эшик ва проёмларни очиш, конструкцияларни кесиш ёки оғир муҳандислик жиҳозларини ўрнатишдан олдин уларнинг конструктив тизимга таъсири ҳисобланиши лозим.

Тарихий биноларда конструкцияларни мустаҳкамлашда асосий принцип — мавжуд тарихий конструкцияларга минимал аралашув орқали зарур конструктив ишончлиликни таъминлашдир. ОАКда эълон қилинган илмий ишлар ҳам конструкцияларнинг сейсмик хавфсизлиги, юк кўтариш қобилияти ва мустаҳкамлаш масалалари ушбу ихтисослик

© 2026 International Conference on Multidisciplinary Sciences and Innovations . All Rights Reserved.

доирасида тадқиқ қилинишини тасдиқлайди. Масалан, С. Холмирзаевнинг ишида темирбетон биноларнинг конструктив ва сейсмик хавфсизлигини баҳолаш масаласи тадқиқ қилинган.

Бухоро маданий мерос объектларини таъмирлаш ва реконструкция қилиш масалалари бўйича 2026 йилда чоп этилган тадқиқотда тарихий объектларнинг асллиги, анъанавий архитектура элементларини сақлаш ва улардан туризм мақсадларида фойдаланиш масалалари таҳлил қилинган.

ХУЛОСА

Тарихий биноларни замонавий функцияга мослаштириш архитектура, конструкция ва эксплуатация масалаларини биргаликда ҳал этишни талаб қилади.

Тадқиқот натижаларидан қуйидаги хулосаларга келинди:

1. Тарихий биноларни замонавий функцияга мослаштиришдан олдин уларнинг конструктив ва техник ҳолатини комплекс баҳолаш зарур.
2. Пойдевор, юк кўтарувчи деворлар, аркалар, гумбазлар ва ёпмаларнинг ишончлилиги алоҳида ўрганилиши лозим.
3. Янги функционал юкламалар мавжуд конструктив тизимнинг имкониятлари билан мувофиқлаштирилиши керак.
4. Сейсмик таъсирлар Бухоро шаҳридаги тарихий бинолар учун конструктив хавфсизликни баҳолашнинг муҳим қисми ҳисобланади.
5. Реконструкцияда тарихий конструкцияларни максимал даражада сақлаш ва янги конструкцияларни мавжуд тизим билан уйғунлаштириш мақсадга мувофиқ.
6. Таклиф этилган ёндашув Гўзиён мадрасасини замонавий туристик ва меҳмонхона функциясига мослаштириш бўйича кейинги тадқиқотлар учун методик асос бўлиши мумкин.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Тўлаганов А.А., Камилов Х.Х., Воҳидов М.М., Султанов А.А. **Замонавий қурилиш материаллари, буюмлари ва технологиялари.** — Ўқув қўлланма. — Тошкент.
2. Тўйчиев Н.Ж. **Бино ва иншоотлар конструкцияси.** — Дарслик.
3. Ашрабов А.А., Зайцев Ю.В. **Қурилиш конструкциялари.** — Дарслик.
4. Ходжаев А.А., Низомов Ш.Р., Ходжаева З.Ш. **Бино ва иншоотларни ҳисоблаш ва лойиҳалаш.** — Дарслик.
5. Миряхмедов М., Бозорбоев Н., Бозорбоев Ф.Н. **Бино ва иншоотларни таъмирлаш ҳамда қайта қуриш технологияси.** — Ўқув қўлланма.
6. Расулов Ҳ.З., Одилов И.О. **Грунтлар механикаси, замин ва пойдеворлар.** — Дарслик.
7. Норов Н.Н. **Қурилиш объектларини техник эксплуатацияси асослари.** — Тошкент: TAQU, 2024. — 301 б.
8. Отақулов Б.А., Мирзажонов М.А., Тўлаганов А.А. **Бетон ва темирбетон конструкцияларидаги эски ва янги бетон яхлитлигини ошириш.** — Меъморчилик ва қурилиш муаммолари, 2019, №3.
9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси. **Моддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш ва улардан фойдаланишга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар.** 2019 йил 30 мартдаги 265-сон қарор.
10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси. **Бухоро шаҳрининг бош режасини тасдиқлаш тўғрисида.** 2026 йил 23 июль, 402-сон қарор.